

Gawlas, Sławomir

"Acta Universitatis Wratislaviensis", Nr 683, Historia XLII, Warszawa-Wrocław 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/2, 397-398

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

cyjny (prezentacja środowiska geograficznego, pradziejów, osadnictwa średniowiecznego, rozwoju rzemiosła i handlu, szkolnictwa i kultury) wypełniono treścią, która przekracza przeciętny poziom podobnych opracowań. Prawie wszyscy autorzy sięgnęli do archiwaliów. W rozdziale dotyczącym średniowiecza Stefan Mateszew sprostował m.in. błędne odczyty wydawców kodeksów dyplomatycznych i poprawił fałszywe ustalenia dawniejszej literatury, odnoszące się do metryki niektórych miejscowości. Wykorzystał także źródła kartograficzne i toponomastyczne, umiejętnie operując metodą retrogresywną. Bardzo szczegółowo przedstawiono gospodarkę miejską (Feliks Kiryk) i wiejską regionu w dobie nowożytnej (Miroslaw Maciąga), rekonstruuje stosunki własnościowe, charakter i wielkość produkcji itd. W rozdziale o szkolnictwie przed rozbiorami, pióra Jana Krukowskiego, naturalną koleją rzeczy znalazło się wiele informacji dotyczących Kościoła na omawianym terenie. Drobiazgowej analizie, opartej o imponujący wysiłek heurystyczny, nie zawsze jednak towarzyszy perspektywa porównawcza; bardzo wstrzemięźliwie i lakonicznie formułują też autorzy swoje oceny.

Dzieje miasta i jego okolic po rozbiorach osadzono w nieco szerszym kontekście sytuacji politycznej i gospodarczej całej Galicji. Mielec i jego okolice nie były areną ważnych wydarzeń, z wyjątkiem rabacji 1846 r.; pisze o tym autor odnośnego rozdziału, Henryk Żaliński. W dołączonych do tomu aneksach źródłowych zamieszczono ponadto nieznaną relację o wydarzeniach 1846 r. zaczerpniętą z kroniki parafii w Wiśniowej.

Charakterystyka gospodarki w Mieleckiem w XIX w. ukazuje jej zacofanie: upadek rzemiosła, słaby rozwój rolnictwa i brak przemysłu. Stało się to ważną przyczyną emigracji zarobkowej, której poświęcono osobny rozdział. Lepszy był stan szkolnictwa i kultury, choć gimnazjum w Mielcu uruchomiono dopiero w 1905 r. W sumie i w drugiej części książki dominuje faktografia i wypada wyrazić żal, że niemal nie uczyniono próby skomentowania cennego i obfitego materiału.

Na osobną uwagę zasługuje rozdział o zabytkach sztuki, napisany przez M. Maciągę. Zaprezentowano w nim m.in. grupę interesujących kościołów drewnianych, zachowanych tu lepiej niż w innych częściach Polski. Autor tego rozdziału jest również twórcą kilkunastu rysunków i szkiców rozsianych po całej książce a przedstawiających budowle, pieczęcie, herby oraz produkty rzemiosła artystycznego (w tym także nieistniejące). Śledzenie narracji ułatwiają też plany osad i obiektów architektonicznych. Staranny dobór ilustracji i wysoka jakość oprawy edytorskiej przypominają nieco ozdobione sztychami dziewiętnastowieczne wydawnictwa. Całości dopełniają indeksy: osobowy i geograficzny.

A. S.

Acta Universitatis Wratislaviensis Nr 683, Historia XLII, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Wrocław 1984, s. 155.

Tom zawiera dwie prace z zakresu dyplomatyki: Rościława Żerelika, „Dokumenty i kancelaria Henryka III księcia głogowskiego” i Andrzeja Koterwy, „Działalność dyplomatyczna skryptorium klasztorne w Tyńcu. Ze studiów nad dokumentem średniowiecznym w Polsce”. Pierwszy z autorów dysponował 93 dokumentami z lat 1277—1309, w tym 25 oryginałami oraz 8 ich fotokopiami (dla 21 są tylko regesty). Pracę otwiera zwięzła charakterystyka rządów Henryka III w 1273/1274—1309 r. Rozdział drugi zawiera zestawienia i omówienie dokumentów według grup odbiorców, rodzaju czynności prawnej oraz klasyfikacji na dyspozytywny i poświadczeniowy. Następnie, na podstawie 72 dokumentów znanych w

pełnym tekście, przeprowadzona została analiza formularza. Stosowany był on przeważnie w pełnej postaci (łącznie z arengą, która wystąpiła w 43 dokumentach). Dostrzeżono ślady zasięgania rady baronów, wśród świadków nie widać natomiast zhierarchizowanego zapisu (zwłaszcza przy niższych urzędnikach). Badanie dyktatu (rozdział IV) wykazało niemal wyłączność dyktatu kancelaryjnego (90 dokumentów — 97%, inne kancelarie tylko 3 dokumenty). Notariuszowi (potem protonotariuszowi) Janowi przypisano 12 dokumentów, innemu Janowi 17, Jordanowi 8, Wacławowi 5, Henrykowi 6, Sydelmachowi 4, protonotariuszowi Fryderykowi z Buntense 22, pozostałym pięciu 6 dokumentów. Henryk III głogowski używał jednej pieczęci majestatycznej, dwóch pieszych i siedmiu mniejszych stosowanych jako *contrasigillum*. W ostatnim, szóstym rozdziale omówiono organizację i przedstawiono sylwetki personelu kancelarii (zestawienie na s. 91—92). Jej zorganizowanie miało miejsce około 1289 r. Wykształcenie stwierdzono dla kilku osób. Kanclerze (tytuł wzmiankowany do 1301 r.) spełniali tylko funkcje państwowe, przy czynnościach kancelaryjnych zatrudniano zapewne kapelanów, a także przypadkowych notariuszy.

Opracowanie działalności kancelaryjnej skryptorium tynieckiego dysponowało 54 dokumentami z lat 1274—1497, w tym 24 oryginałami i kopiami naukowymi. Po krótkiej charakterystyce dziejów opactwa do końca XV w. autor rozpatrzył autentyczność kwestionowanych dokumentów z 14 października 1274 r., 20 maja 1281 (jedyne falsyfikaty), 24 lutego 1354, 18 czerwca 1367 i 26 grudnia 1382 r. W rozdziale trzecim przeprowadzono analizę formularza, a w następnym charakterystykę dyktatu. Wobec małej częstotliwości pracy kancelarii posługiwano się formułami typowymi dla danego okresu bez ich wyraźniejszej indywidualizacji. Na 54 dokumenty tylko jeden posiadał dyktat odbiorcy (dalsze 3 nierozstrzygnięte). Dyplomy w 2/3 dotyczyły gospodarczej działalności klasztoru. W czynnościach kancelaryjnych wzięło udział 49 osób, występowały one sporadycznie, a byli wśród nich: sędziowie, pisarze, notariusze klasztorni, publiczni, prokuratorzy, kanclerz (jednorazowo w 1465 r.). W rozdziale szóstym omówiono 18 znanych pieczęci (7 innych następcza problemy z identyfikacją).

Obie prace mają charakter *stricte* dyplomatyczny, a ich autorzy dokładają starań, by ich wywody miały rzeczowy charakter.

S. G.

Barbara Trelińska, *Kancelaria i dokument książąt cieszyńskich 1290—1573*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Łódź 1983, s. 258, ilustr.

Dzieje istniejącego od końca XIII w. księstwa cieszyńskiego — mimo jego niewielkich rozmiarów (około 2000 km², kilkanaście tysięcy ludności) doczekały się wcale obfitej literatury. W zasadzie pozostaje ona jednak w kręgu badań regionalnych. Problemy kancelarii księstw śląskich w XIV—XV w. są słabo rozpoznane, a kancelarii cieszyńskiej poświęcono jedynie fragmentaryczne ustalenia. Autorka podjęła badania tej instytucji w jej długim trwaniu — od początków aż do zasadniczych przemian prawno-ustrojowych związanych z wydaniem przez księcia Wacława III Adama „Praw i porządku ziemskiego” księstwa w 1573 r. Sformułowany w nawiązaniu do polskich badań dyplomatycznych (uwzględniono prace do 1976 r., brak już ważnej porównawczo książki E. Łuczyckiej-Suchodolskiej o kancelariach mazowieckich 1248—1345 z 1977 r., odnotowano tylko opublikowane wcześniej obcojęzyczne streszczenie) program badawczy traktuje kancelarię jako instytucję życia publicznego, a dokument jako narzędzie władzy książęcej i jednocześnie odbicie potrzeb społecznych. Podstawę pracy sta-